
Oblikovanje slovenskih mest na makro ravni

Author(s): Andrej POGAČNIK

Source: *Urbani Izziv*, No. 19, URBANISTIČNO OBLIKOVANJE (april 1992 / April 1992), pp. 16-19

Published by: Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/44180147>

Accessed: 20-02-2025 16:10 UTC

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

JSTOR

Urbanistični inštitut Republike Slovenije is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Urbani Izziv*

Andrej POGAČNIK:

Oblikovanje slovenskih mest na makro ravni

Če določimo merila za likovno kontrolo in usmerjanje slovenskih mest, moramo izhajati iz določenih vrednot in kriterijev. Ti so danes tesno povezani z maksimami urbanizma 90. let, z doktrino postmoderne oz. arhitekture mesta.

Mesto je artefakt in je umetnina. Toda od industrijske revolucije dalje je mesto tudi stroj. Pridobitvam tehnike se urbanizem ne sme odrekat zaradi postmoderna formalizma. Mesto bo v sebi vse bolj združevalo hkrati najbolj zahtevne tehnike in umetniškega oblikovanja.

V oblikovanju mest moramo čim bolj poudarjati njihov *genius loci*, specifičnost in regionalno tipiko.

Mesto bodočnosti bo čedalje bolj ekološko mesto. Zato bo tudi v mestni sliki potrebno varovati njene naravne sestavine, kot so gozdovi, drevoredi, parki, silhuete gora, vode z obvodnimi pasovi. Pri oblikovanju mest bodo soudeleženi vsi tisti elementi, ki varujejo okolje. V mestnem pejzažu bodo zato prisotni visoki dimniki toplarn ali kotlarn za daljinsko ogrevanje, sončni kolektorji, vetrnice za proizvodnjo elektrike, razne oblike energetske varčnih hiš (kockastih, nizkih, precej vkopanih). V bližini mest moramo računati s čistilnimi napravami. Industrijske cone bodo od ostalega mestnega tkiva ločevali široki zeleni pasovi. Ob cestah bodo v mnogo večji meri grajeni protihrupni zidovi, ograje, nasisi. Odlagališča odpadkov bo potrebno sanirati in ta bodo sorazmerno daleč proč od mest. Po drugi strani bomo celo znotraj mest ali na obrobju varovali biotope (močvirja, selišča ptic, prodišča, goščave, skalovje ...), razne oblike neokrnjene narave in tudi kulturno krajino.

V arhitekturi mesta se bodo poleg vseh dosedanjih in high-tech oblik uveljavile razne historične oblike: kolonade, arkade, rondoji, "crescen-

ti", notranje pešaške pasaže, kupole, piramide, palače v zelenju, promenade, drevoredi in podobno.

V mestni sliki se bo izrazila večplastnost programa, to je mešanje funkcij in vertikalni coning (večkrat se govori o "anticoningu").

Velika pozornost bo posvečena prenovi, ki ne bo zajela samo starejšega mestnega tkiva, temveč tudi območja železnic in stare industrije, starejša funkcionalistična (zlasti blokovna) naselja. Rušenj bo čim manj, prednost bo dana asanacijam, revitalizacijam, adaptacijam ...

Poleg povsem spomeniškovarstvenih razlogov bo varstvo utemeljeno tudi s "spominom" mesta. Mesta so muzeji svojih lastnih arhitektur in urbanizmov (znane stavbe, manjši trgi, ostanki vasi v mestih, ostanki nekdanjih poti, parcelacija, stara drevesa ...).

Mesta bodo morala biti v prihodnje čim bolj jasno razmejena od naravne, zelene okolice. Posebej je važno puščati zelene člene, cezure in vizure na naravno okolje neokrnjene.

Mesto naj ima jasno čitljiv skyline z enim ali več poudarki v smiselni kompozicijski povezavi. Varovati je potrebno glavne mestne motive in orientacijske točke v prostoru.

V mestno oblikovanje se bodo vračali preizkušeni, kvalitetni prijemi in rešitve, kot so vizualne povezave dominant oz. zaključkov pogledov (pomembne zgradbe na križiščih); nadalje mestni bulvarji; krožni, zvezdasti trgi; simetrične kompozicije; motivi mestnih vrat (grajenih ali "zelenih"); kombinacije ortogonalnih uličnih mrež z diagonalnimi, krožnimi in podobno. Polno oblikovalsko "pravico" bodo imele tudi svobodno oblikovane krive linije, ki sledijo plastnicam, vodnim bregovom, gozdnim robovom ali pa drugim, lastnim umetniškimi razlogom.

V mesta se bo vračala kultura mestnih javnih parkov.

V mestih ne bomo več tako dosledno in strogo ločevali prometa za pešce od motornega, če ne gre za masovni tranzit in tovorni promet. Nivo terena naj bo prvenstveno namenjen pešcem! Parkirišča, podvozi, galerije pa naj se umikajo v podzemlje.

Treba se je zavedati, da je že danes velik del urbanizma vezan na vizualno doživljanje iz avtomobila, v manjši meri iz železnice in celo iz zraka (tretja fasada). Zato mora biti urbanistično oblikovanje vpadnic, obvoznic, mestnih avtocest in železnic ter okolice letališč prilagojena temu dejstvu (večja metrika, večje razdalje in merila, modernejši arhitekturni slogi in ne kak "zgodovinski" slog). Zgradbe prometnih terminalov, avtobusne in železniške postaje so izjemno važen mestni motiv in simbol!

Glede slovenskih mest pa je treba poudariti, da moramo varovati njihovo majhno in humano merilo, njihov še vedno prevladujoč "zeleni" in nekomercialni karakter. Seveda pa moramo omogočiti tudi nove stvaritve, kompozicije in velike ansamble - čeprav slednjim prihodnost ne bo posebej naklonjena. Če to ni v navzkrižju z obstoječimi kvaliteta in razmerji, ni potrebno prepovedovati visokih zgradb - nebotičnikov, stolpnic. Enako tudi ne vidimo razloga, da zelene, markantne vzpetine ob mestih ne bi bile okronane z vidnimi poudarki - javnimi objekti za potrebe kulture, religije, turizma, gostinstva in slično.

V Sloveniji bi bilo na splošno nepotrebno iskati neko regionalno oblikovno tipiko mest, saj se ta ne kaže regionalno, temveč kot specifičnost lokacije, tradicije, ambienta (izjema so naša sredozemska mesta). Zato je treba oblikovalsko filozofijo prilagoditi temu dejstvu.

To razmišljanje naj bi bilo uvod v raziskovalno nalogo, ki jo je avtor tega članka s sodelavci izdeloval v preteklem letu.

Ministrstvo za varstvo okolja in urejanje prostora Republike Slovenije je namreč pristopilo k zahtevnemu projektu za nadzor oblikovne podobe

slovenskih mest. Prvič v zgodovini slovenskega urbanizma skušamo vzpostaviti neki red za varovanje, kontrolo in usmerjanje likovnih značilnosti mest. Tak ambiciozen podvig je novost celo v evropskem in svetovnem merilu. V drugih državah se kvečjemu predpisujejo splošne, ohlapne smernice, varuje se zgodovinska dediščina, vse ostalo pa je prepuščeno urbanističnim načrtom oz. regulacijam posameznih mest.

Naloga o varovanju in usmerjanju podobe slovenskih mest prihaja v pravem trenutku. Slovenski prostor je majhen, naša urbana substanca je v svetovnem merilu skromna, toda kvalitetna. V zadnjih desetletjih prihaja do nagle internacionalizacije podobe slovenskih mest: bloki, stolpnice, industrijske hale, cestna križišča so enaka kot kjer koli v Evropi, izgubljajo se specifične lepote kraja, arhitekturnega izročila in krajinskega pejzaža.

Ob nadaljevanju takšnih trendov, ki jih bo preusmeritev na tržno gospodarstvo še pospešila, bi slovenska mesta hitro dobivala standardno podobo "tekmujočih" evropskih mest primerljive velikosti: pritisk citizacije, nove visoke zgradbe v centru, propadanje starejšega obrobja, rast novih sosesk in industrije na periferiji, nebrzdani komercialni razvoj z množico reklam ob vpadnicah in drugih važnejših mestnih cestah. Varovano zgodovinsko jedro bi ostalo nekak otoček, skrit za vencem poslovnih, trgovskih ali stanovanjskih stavb. Pritisk na proste zelene površine blizu središčem - ki so bistvene za čitljivost mestne podobe - se bo okrepil. Spekulacija z nepremičninami bo povzročala ne le intenzivno, gosto gradnjo, temveč tudi "čakanje" - torej nezazidana, zanemarljena stavbna zemljišča tako rekoč sredi mest ali pa propadanje starejše stavbne substance.

Razlogi in nameni bodočega oblikovanja slovenskih mest so torej docela jasni, vendar pa je izpeljava te naloge nadvse delikatna iz naštetih razlogov in opredelitev, ki jih lahko razumemo kot naše maksime:

- ne smemo zaiti zgolj v varstvo, omejevanje in v ponavljanje spomeniškovarstvenih določil;

- ne smemo nasilno ločevati podobe mest od krajinskega konteksta oz. pejzaža;
- ne smemo onemogočati novih kreativnih arhitekturnih stvaritev, urbanističnih kompozicij in potez, vendar te ne smejo iti na račun dediščine;
- ne smemo togo preprečevati dinamičnih sprememb urbane oblike v času in prostoru, če to ne gre na račun trajnih, historičnih vrednot
- upoštevati moramo, da urbane pokrajine ne doživljamo več samo kot pešci, ampak vse bolj kot potniki v avtomobilu, na železnici in drugih prometnih srestvih - kar zahteva drugačno metriko urbanističnega oblikovanja;
- v načelu moramo varovati majhno humano urbano merilo in pejzažne kvalitete slovenskih mest v njihovem krajinskem okviru;
- regionalno in lokalno tipiko in enkratnost moramo iskati zlasti kot specifično lego mesta v pokrajini in splet kulturno zgodovinskega izročila ter novega, dinamičnega razvoja;
- zaščititi in usmerjati moramo samo vseslovensko pomembne urbane vedute, silhete in druge vrednote in ne množice drugih, ki jih prepuščamo občinskim prostorskim planom in urbanističnim načrtom;
- obseg državnih določil, kontrole in usmeritev mora biti "operativni", torej ne prevelik in tak, da ga je možno učinkovito izvajati ter obvladovati;
- varuje in usmerja naj se podoba največjih in najlepših slovenskih mest ter tistih, ki so izjemno likovno degradirana in vidno izpostavljena.

Minimalna obvezna likovna določila za varstvo, kontrolo in usmerjanje na državnem nivoju naj bi bila tale:

1. **Varstvo podobe starega mestnega jedra:** višinski in tlorisni gabariti, ulična mreža in gradbene črte, kolorit, strešine, dominante, varovani pogledi, obvezni odmiki zazidave oz. zelene cone ob starem jedru, zaščitene fasade, silhete in motivi v urbanem ali krajinskem okviru.
2. **Maksimalni višinski gabarit mesta oz. dopustne višine** ob robu historičnega središča in na ostalih območjih, območja možnih višinskih poudarkov. Določila za mestno silhueto kot celoto in z glavnih vedut.
3. Varstvo, dograjevanje in nadaljevanje **likovno pomembnih morfoloških vzorcev** - stavbnih korpusov, zmatosti, tipologije objektov, sklenjenosti (srednjeveški mestni ali historični vaški vzorec, sklenjena mestna robna zazidava karejev, večji prosto stoječi objekti v zelenju, vile v vrtovih, struktura prosto stoječih endružinskih hiš itd.).
4. Varstvo, dograjevanje in nadaljevanje **ulične mreže** (organsko iregularne, ortogonalne, radialne, krožne itd.).
5. **Maksimalni možni stavbni korpusi** (mase), ki niso členjeni, usklajevanje stavbnih mas z okolico.
6. Določitev, varstvo ali sanacija najbolj **značilnih vedut, mestnih fasad, pejzažnih motivov**, vključno s pogledi na gore, gozdove, oddaljene dominante itd.
7. Določitev, varstvo, sanacija obstoječih ali možnih novih **vidnih poudarkov** - dominant ter kompozicijskih povezav med njimi.
8. Varstvo in določila v zvezi z **oblikovanjem zelenih členov** - gozdov, parkov, obrečnih ali obmorskih pejzažev in drugih sestavin naravnega okolja na območju mesta.
9. Določitev in likovno usmerjanje območij, kjer je možno ali potrebno ustvarjati **nove arhitekturne ansamble**, simbolne vrednote ter druge likovne kompozicije.
10. Določila glede varstva, oblikovanja ali sanacije **glavnih mestnih vpadnic**, obvoznic in drugih pristopov v mesto ali iz njega.
11. Določila in usmeritve glede obstoječih in novih **vizualnih simbolov slovenske države** v mestih.

12. Določila in usmeritve glede nujne vizualne **sanacije stanja** z novo arhitekturo, ozelenitvijo, zakrivanjem, rušenjem itd. Ugotovitev degradiranih območij, vedut ali posamičnih objektov in opredelitve za izboljšanje vidnega okolja.

13. Določila, varstvo in usmeritve urbanih pejsažev ob reki, jezeru ali morju oz. likovna **povezava mesta z vodnim elementom**.

14. Kolorit, strešine, materiali, členjenost arhitekture, če so in kjer so take podrobne usmeritve potrebne.

V opisani raziskavi je bilo izbranih in obdelanih šest slovenskih mest kot vzorčnih. Analizirana je bila njihova podoba, za Slovence najbolj pomembni motivi, pogledi in silhuete. Ugotovili smo tudi, kje so možne nove, obsežnejše gradnje in do kakšne višine. Katere vidne poudarke - zvonike, gradove, stolpnice bomo varovali in kje lahko gradimo nove? Kje je nujno potrebna vizualna sanacija, kje odstranitev objektov, zasaditev vegetacije, zakrivanje z novimi objekti? Valorizirali smo tudi naravni, krajinski okvir teh šestih mest, zelene pasove, parke in obvodne pejsaže, ki so najbolj važni za mestno sliko.

Poleg teh določil, predlaganih za šest mest, smo nakazali še druga slovenska mesta, kjer je potrebna republiška obdelava.

Vsa naštetá in še druga določila so bila kartno prikazana v merilu 1 : 25000. S tem smo se izognili preveliki podrobnosti.

Pričakujemo, da bo to raziskavo ministrstvo soočilo z drugimi, podobnimi raziskavami, ki se delajo za potrebe novega Prostorskega plana Republike Slovenije. Te so zlasti

valorizacija naravne pokrajine oz. krajinskih tipov ter valorizacija oz. usmerjanje vaških naselij. Vse te tri sestavine namreč tvorijo nedeljivo celoto podobe slovenskega prostora.

Mesta, kjer so oblikovanje, varstvo vizualnih kvalitet in dediščine kontrolirana in usmerjena s strani države Slovenije, so izbrana po tehle kriterijih:

- velikost mesta in s tem vsestranski urbanistični in krajinsko-pejsažni pomen (Ljubljana, Maribor, Celje, Kranj ...),
- enkratnost in specifičnost mesta, likovna vizualna pomembnost za lepoto in identiteto slovenskega prostora (Ptuj, Piran, Bled, Škofja Loka ...),
- enakomerna zastopanost regij in območij s specifičnim urbanim izročilom (Murska Sobota, Slovenj Gradec, Novo mesto ...),
- mesta in urbana območja, kjer so zaradi likovne degradacije potrebne obsežne sanacije stanja (Jesenice ...),
- mesta z naglim razvojem, kjer naj se ustvarijo nove arhitekturne vrednote, kompozicije in simbolne kvalitete vseslovenskega pomena (Nova Gorica, Koper ...),
- mesta, ki so na izrazihih vstopih v državo Slovenijo, ki so izjemno pomembna za vidni vtis o identiteti prostora (Nova Gorica, Jesenice ...),
- število, ki je še realno obvladljivo, racionalno in smiselno za usmerjanje na državni ravni.

Pričakujemo, da bodo deli ali celota predstavljene raziskave vključeni v novi (državni) Prostorski plan Slovenije, ki bo s tem obogaten za važno kulturo, humano in vseslovensko pomembno sestavino.

dr. prof. Andrej Pogačnik, mag. arh., Predstojnik katedre za prostorsko načrtovanje, FAGG